ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ @ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ
ਬਨਾਮ
ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ)
(ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਕ੍ਰਿ.) ਨੰਬਰ 286-287 ਦੇ 2012)
ਵਿੱਚ
(ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 98-99 ਦੇ 2009)
ਨਵੰਬਰ 03, 2022

[ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਸੀ.ਜੇ.ਆਈ., ਐਸ. ਰਵੀਂਦਰ ਭਾਟ
ਅਤੇ ਬੇਲਾ ਐਮ. ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ – ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ – ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਾਤਕ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ – ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ – ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ – ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ – ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ – ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਅੱਗੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ – ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਲਾਜੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ – ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ ਲਿਖਤੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ – ਸਮੀਖਿਆ ਉੱਤੇ, ਫੈਸਲਾ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਾਏ ਗਏ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ, ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ, ਬਰਾਮਦ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਨ – ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀ.ਡੀ.ਆਰ.ਜੋ ਕਿਸੇ ਉਚਿਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ – ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ – ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਬਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ – ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਜਾਂ 'ਏ' ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ – ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ – ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਪੁਨਰਮੂਲਿਆਂਕਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੱਥ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਮੱਗਰੀ – ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ – ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 – ਧਾਰਾ 65ਬੀ।

ਸਮੀਖਿਆ – ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਤੇ 'ਚ, ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ

ਫੈਸਲਾ: 1. ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ 'ਚ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ: -

(ਅ) ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ 'ਚ, ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 65ਬੀ ਅਧੀਨ ਉਚਿਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ

(ਬ) ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੁਰੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵੀਕਾਰਯ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਔਪਚਾਰਿਕ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ

ਰਾਤ ਸੀ।

(ਸੀ) ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਟਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਇਕ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਸਾਥੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਡੀ) ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਜਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਬਣਾ ਰਹੇਗਾ, ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 12]

2. ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਓ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਚਾਨਣ 'ਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਕਸਦਾਂ ਲਈ, ਸੀਡੀਆਰਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ(4) ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਉਚਿਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੀ। ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰਾਂ 'ਐਚ' ਅਤੇ 'ਜੇ' 'ਤੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੀਡਬਲਿਊਜ਼ 39 ਅਤੇ 41 ਨੂੰ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸਿਰਫ ਸੀਡੀਆਰਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਹਾਲਾਤ 'ਐਚ' ਅਤੇ 'ਜੇ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸੀਡੀਆਰਜ਼ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲਤਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 23-26]

ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਬਨਾਮ ਪੀ.ਕੇ. ਬਸ਼ੀਰ & ਓਰਸ. (2014) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 473 : [2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 399 ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਓ ਖੋਤਕਰ ਬਨਾਮ ਕੈਲਾਸ਼ ਕੁਸ਼ਨਾਰਾਓ ਗੋਰੰਟਿਆਲ & ਓਰਸ. (2020) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1- ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

3. ਬਿੰਦੂ 'ਬੀ' ਅਤੇ 'ਸੀ' ਸਿਰਫ ਤੱਥਾਬਸਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਬਾਰੇ ਤੱਥਾਬਸਤ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਮ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲ ਉਰਫ ਫੈਸਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਅੱਗਨੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਾਂ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 'ਬੀ' ਅਤੇ 'ਸੀ' ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਦੋਨੋਂ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। [ਪੈਰਾ 27]

4. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਘਾਤਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਹਮਲੇ ਨੇ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦਾਅਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗਤਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। [ਪੈਰਾ 30]

ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) (2011) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 621 : [2011] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 56; ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਬਨਾਮ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ & ਓਰਸ. (2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 737 : [2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1009; ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਬਨਾਮ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ & ਓਰਸ. (2019) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 404; ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਵਿੱਕੀ ਵਾਲੀਆ & ਅਨ੍. ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ & ਅਨ੍. (2017) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 518 : [2017] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 177; ਅਕਸ਼ੈ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) (2020) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 431; ਸ਼ਫੀ ਮੁਹੰਮਦ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (2018) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 801; ਵਸੰਤਾ ਸੰਪਤ ਦੁਪਾਰੇ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ (2017) 6

ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 631 : [2017] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 850; ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ ਉਰਫ ਅਫ਼ਸਾਨ ਗੁਰੂ (2005) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 600 : [2005] 2 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 79; ਤੋਮਾਸੋ ਬਰੂਨੋ & ਅਨ੍ਹ. ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (2015) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 178 : [2015] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 721 ਅਤੇ ਸੋਨੂ ਉਰਫ ਅਮਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਹਰਿਆਣਾ (2017) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 570 : [2017] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 151– ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ ਲਾ ਸੰਦਰਭ

[2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1009 ਪੈਰਾ 7 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2019) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 404 ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2017] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 177 ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2020) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 431 ਪੈਰਾ 14 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 399 ਪੈਰਾ 15 ਵਿੱਚ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

(2020) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1 ਪੈਰਾ 15 ਵਿੱਚ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

[2005] 2 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 79 ਪੈਰਾ 17 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2015] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 721 ਪੈਰਾ 19 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2017] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 151 ਪੈਰਾ 20 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2018) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 801 ਪੈਰਾ 21 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2017] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 850 ਪੈਰਾ 29 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਆਂਤਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਕ੍ਰਿ.) ਨੰਬਰ 286-287 ਦੇ 2012 ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 98-99 ਦੇ 2009 ਵਿੱਚ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 10.08.2011 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 98-99 ਦੇ 2009 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਸਿੱਧਾਰਥ ਅਗਰਵਾਲ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਅਭਿਨਵ ਸੇਖਰੀ, ਅਮਰਤਿਆ ਕਾਂਜੀਲਾਲ, ਵਿਸ਼ਵਜੀਤ ਭਾਟੀ, ਮਿਸ ਅਰਸ਼ੀਆ ਘੋਸ, ਮੋਹਦ. ਇਰਸ਼ਾਦ ਹਨੀਫ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਯਾਚੀ ਲਈ।

ਐਸ ਵੀ ਰਾਜੂ, ਏ.ਐਸ.ਜੀ., ਸੈਰਿਕਾ ਰਾਜੂ, ਮਿਸ ਬਿਨੂ ਤਮਤਾ, ਮਿਸ ਸੁਹਾਸਿਨੀ ਸੇਨ, ਮਿਸ ਸਵਾਤੀ ਘਿਲਡਿਯਾਲ, ਆਸ਼ੁਤੋਸ਼ ਗਾਧੇ, ਅੰਸ਼ੁਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਬੀ. ਵੀ. ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਵਾਬੀ ਲਈ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਉਦੈ ਉਮੇਸ਼ ਲਲਿਤ, ਸੀ.ਜੇ.ਆਈ.

1. ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ 10.8.2011 ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 98-99/2009 ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਹਨ।

2. ਅਭਿਯੋਗ ਅਨੁਸਾਰ, 22.12.2000 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਘੁਸਪੈਠੀਏ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀ 7 ਰਾਜਪੁਤਾਨਾ ਰਾਈਫਲਜ਼ ਦੀ ਇਕਾਈ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਘੁਸਪੈਠੀਏ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਨੇੜਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਬਾਊਂਡਰੀ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਤਵਾਲੀ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਦਰਜ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਨੰਬਰ 688/2000 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 302, 307, 186, 353, 120-ਬੀ, 121, 121-ਏ, 216 ਅਤੇ 201 ਅਧੀਨ ਦੰਡਨੀਯ ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਬੰਧੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ।

3. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 3.1.10.2005 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਕਤ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 1/2005, 2/2005, 5/2005, 7/2005, 8/2005, 9/2005, 10/2005 ਅਤੇ 11/2005 ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ।

4. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੰਦਰਭ ਨੰਬਰ 2/2005 ਨਾਲ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 891/ 2005, 892/2005, 907/2005, 927/2005, 944-945/2005, 946/2005, 273/2006 ਅਤੇ 504/2006 ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਟਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ 13.9.2007 ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

5. ਫਿਰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 98-99/2009 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ 10.8.2011 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਦਾਖਲਾ ਹੋਈ।

6. ਇਸ ਤੁਰੰਤ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 28.8.2012 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ, ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿਊਰੇਟਿਵ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਕ੍ਰਿ.) ਨੰਬਰ 99-100/2013 ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵੰਡ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਪਰੰਤੂ, ਕਿਊਰੇਟਿਵ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 23.1.2014 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

7. ਉਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਕ੍ਰਿ.) ਨੰਬਰ 77/2014 ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰ ਅਲੀਆ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਨਾਲ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਅੱਗੇ ਲਿਸਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ 39 ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਨ:

"39. ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਮਾਣਯੋਗ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਹੀ ਸੁਣੇਗੀ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੈਦੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਨਿਆਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਿਤ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਵ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਫਿਲਹਾਲ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 5 ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ, ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਲੁਥਰਾ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸੇ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਕਸਮਾਤਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੱਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ ਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਠੁਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦੋ ਵਾਧੂ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ।"

8. ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਉੱਠਿਆ: ਜਿੱਥੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੀ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇੱਕ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਿਤੀ 19.1.20165 ਨੂੰ ਇਸ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ: -

"9. ਇਸ ਲਈ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਤਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਸਮੀਖਿਆ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖਾਰਜ ਹੋਣ ਦੇ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਅਸੀਂ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਤਾ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਵਾਧੂ ਅਧਾਰ ਉਠਾ ਸਕੇ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਸਕਣ।"

9. ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਤੁਰੰਤ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੜ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

10. ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪੈਰਾ ਨੰਬਰ 182-191 ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ: -

“182. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ:

(ਏ) 22-12-2000 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਲਾਲ ਕਿਲਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਘੁਸਪੈਠੀਏ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਲਾਲ ਕਿਲਾ ਦਾ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਜਿੱਥੇ 7ਵੀਂ ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਰਾਈਫਲਜ਼ ਦੀ ਯੂਨਿਟ ਸੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ।

(ਬੀ) ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਏ.ਕੇ.-56 ਰਾਈਫਲਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਤਿੰਨ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਹਾਰ ਗਏ

(c) ਫੌਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਘਾਤਕ ਸੀ।

(ਡੀ) ਜਦੋਂ ਫੌਜ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਟੀਮ ਨੇ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਘੁਸਪੈਠੀਏ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੀ ਸੀਮਾ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਰਿੰਗ ਰੋਡ ਵੱਲ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਫੌਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੋਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਕਈ ਹਮਲਾ ਰਾਈਫਲ ਚਲਾਈ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਖੋਲ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ।"

(ਈ) ਜਦੋਂ ਘੁਸਪੈਠੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੌਜੀ ਕੈਂਪ ਅੰਦਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉੱਥੋਂ ਭੱਜ ਗਏ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੋ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਸੰਵਾਦਦਾਤਾਓਂ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ.

ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਦਾਵਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤੋਇਬਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਇੱਕ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(f) 23-12-2000 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਇੱਕ AK-56 ਰਾਈਫਲ ਵਿਜੈ ਘਾਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਿੰਗ ਰੋਡ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ।

(g) 23-12-2000 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਕੁਝ ਸੁਰਾਗ ਮਿਲੇਗਾ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਿੰਗ ਰੋਡ ਵੱਲ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 9811278510 ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

(h) ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 9811278510 ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦੋ ਬੀਬੀਸੀ ਸੰਵਾਦਦਾਤਾਓਂ (ਪੀਡਬਲਿਊ 39 ਅਤੇ 41) ਨਾਲ ਕਾਲਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਘਟਨਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਘਟਨਾ ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤੋਇਬਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ।

(i) ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਏ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫਲੈਟ ਨੰਬਰ 308-ਏ, ਗਾਜ਼ੀਪੁਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਵਿੱਚ 25-12-2000/26-12-2000 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਜਿਊਂਦੇ ਕਾਰਤੂਸ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ।

(j) ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੇਸ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਨੰਬਰ 688 ਦੇ 2000 ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨੰਬਰ 9811278510 ਸੀ, ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹੀ ਮੋਬਾਈਲ ਨੰਬਰ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੋ ਬੀਬੀਸੀ ਸੰਵਾਦਦਾਤਾਓਂ ਨਾਲ ਕਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ

(k) ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਨੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਕਬੂਲਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਠਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਜੀ-73, ਬਟਲਾ ਹਾਊਸ, ਮੁਰਾਦੀ ਰੋਡ, ਓਖਲਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਠਿਕਾਣੇ ਤੇ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਟੀਮ ਉੱਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਟੀਮ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਨੇ ਅਬੂ ਸ਼ਮਾਲ ਉਰਫ ਫੈਜ਼ਲ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ, ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਾਰਨ ਮਰ ਗਿਆ। ਜੀ-73 ਘਰ ਤੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ, ਇੱਕ AK-56 ਰਾਈਫਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਜਿਊਂਦੇ ਕਾਰਤੂਸ ਅਤੇ ਹੱਥ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ।

(l) ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹਮਲਾਵਰ ਰਾਈਫਲ ਵਿਜੈ ਘਾਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਸੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਪੁਲਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਜੈ ਘਾਟ ਤੋਂ 23-12-2000 ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਇੱਕ AK-56 ਰਾਈਫਲ ਬਰਾਮਦ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਜੈ ਘਾਟ ਤੇ ਉਹ AK-56 ਰਾਈਫਲ ਉਪਲਬਧ ਸੀ।

(m) ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਨੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਇੱਕ AK-56 ਰਾਈਫਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਵੀ 26-12-2000 ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।

(n) ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੁਲਾਸੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਓਖਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਵੀ 1-1-2001 ਨੂੰ

ਬਰਾਮਦ ਕਰਵਾਏ ਸਨ।

(o) ਜਦੋਂ ਹਮਲਾਵਰ ਰਾਈਫਲ ਦੇ ਚਲਾਏ ਗਏ ਕਾਰਤੂਸ ਕੇਸ ਜੋ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਘੁਸਪੈਠੀਏ ਓਥੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਬੈਲਿਸਟਿਕ ਮਾਹਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ AK-56 ਰਾਈਫਲ ਨਾਲ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ 26-12-2000 ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਜੈ ਘਾਟ ਤੋਂ 23-12-2000 ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਬੈਲਿਸਟਿਕ ਮਾਹਰ (PW 202) ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਹਮਲਾਵਰ ਰਾਈਫਲ ਦੇ ਚਲਾਏ ਗਏ ਕਾਰਤੂਸ ਕੇਸ ਉਸ ਰਾਈਫਲ ਤੋਂ ਚਲਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਰਾਈਫਲ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰਾਈਫਲ ਤੋਂ ਫਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਆਈਟੀ ਵਿਜੇ ਘਾਟ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(p) ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।

(q) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਉ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੰਮੂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਲਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹਵਾਲਾ ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

(r) ਦੋਸ਼ੀ ਮੋਹਦ. ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਨੇ ਇੱਕ ਨਕਲੀ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ, ਐਕਸ. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-164/ਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਗਲਤ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਰਹਿਮਾਨਾ ਯੂਸਫ ਫਰੂਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲਰਨਰ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ, ਐਕਸ. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-13/ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਐਕਸ. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-13/ਈ ਵੀ ਜਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ ਦੀ ਫੋਟੋਕਾਪੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਤਾ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਅਥਾਰਿਟੀ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ। ਲਰਨਰ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਤੇ ਦਿਖਾਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਿਆ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਤੰਕ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਭਾਗਿਆਵਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਰ ਗਏ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

183. ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਇੰਟਰਸੈਪਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਵੀਡੀਓ ਐਕਸਿਬਿਟ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-162/ਏ ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 162 ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੇ.ਐਸ. ਚੌਹਾਨ ਦੁਆਰਾ 26-12-2000 ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜੀਵਨ ਯਾਪਨ ਦੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਪਏ 29,50,000 ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ, ਨਾਮਤ: ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ, ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ (ਜਿਸਨੂੰ ਏ.ਐਨ.ਜ਼ੈਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਖਾਤਾ ਨੰਬਰ 32263962 ਮੈਸਰਜ਼ ਨਜ਼ੀਰ & ਸਨਜ਼, ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਖਾਤਾ ਨੰਬਰ 28552609 ਬਿਲਾਲ ਅਹਮਦ ਕਾਵਾ ਅਤੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਬੈਂਕ ਖਾਤਾ ਨੰਬਰ 32181669 ਫਾਰੂਕ ਅਹਮਦ ਕਾਸਿਦ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਤੇ ਰਹਿਮਾਨਾ ਯੂਸਫ ਫਰੂਖੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਰਕਮਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੰਡਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਆਰ.ਏ.ਡਬਲਿਊ. ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਨੈਨ ਸਿੰਘ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 20) ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ।

184. ਅਸੀਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦੋਸ਼ੀ ਹਾਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਉਪਰੋਕਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 22-12-2000

ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ (ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ) ਅੰਦਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਫੌਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਬੂ ਸ਼ਮਾਲ ਉਰਫ਼ ਫੈਜ਼ਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਓਖਲਾ, ਮੁਰਾਦੀ ਰੋਡ, ਹਾਊਸ ਨੰਬਰ ਜੀ-73, ਬਟਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ।

185. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਨਾਸ਼ ਲਈ ਮਤਲਬੀ ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹਮਲੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ, ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ ਭਾਰਤ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹਮਲਾ ਉਸ ਫੌਜੀ ਕੈਂਪ 'ਤੇ ਸੀ ਜੋ ਉਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਸਮਾਰਕ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਫੌਜੀ ਕੈਂਪ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਏ.ਕੇ-47 ਅਤੇ ਏ.ਕੇ-56 ਰਾਈਫਲਾਂ ਅਤੇ ਹੱਥ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਵਰਗੇ ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਨ।

186. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਾਵਾਂ 120-ਬੀ, 121-ਏ, 121 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ, ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਾਵਾਂ 468/471/474 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯਾਬ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਅਧੀਨ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ, ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਬਿਨਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਆਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਫ਼-ਸਫਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਜਿਊਂਦੇ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

187. ਪਰਿਸਥਿਤੀਜਨਕ ਸਬੂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਹੁਣ ਤੱਕ, ਸੁਥਰਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਦ ਬਿਰਧੀਚੰਦ ਸਰਦਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (1984) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 116 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਰਿਸਥਿਤੀਜਨਕ ਸਬੂਤਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਟੈਸਟ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰ. 185, ਪੈਰਾ 153)

“153. … (1) ਉਹ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ ਤੱਥ ਕੇਵਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਸੰਗਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ,

(3) ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,

(4) ਉਹ ਹਰ ਸੰਭਵ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰਫ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਛੱਡਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ

(5) ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਇੰਨੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਨਾਲ ਸੁਸੰਗਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਹਨ ਤਨਵੀਬੇਨ ਪੰਕਜਕੁਮਾਰ ਦਿਵੇਤੀਆ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ (1997) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 156, ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ (2005) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 600, ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 56 ਅਤੇ ਆਫਤਾਬ ਅਹਮਦ ਅੰਸਾਰੀ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਰਾਜ (2010) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 583, ਆਦਿ।

188. ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਆਫਤਾਬ ਅਹਮਦ ਅੰਸਾਰੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਉੱਤਰਾਖੰਡ (2010) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 583, ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿੱਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਹੈ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰ. 589, ਪੈਰਾ 13-14)

“13. ਜਿਥੇ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿ□ਕਰਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ 'ਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਾਬਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਕੁੱਲ ਜੋੜ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੱਥ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਾ ਹੋਣ। ਸਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਹਾਇਪੋਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿਕਿਉਟਸ਼ਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਹਰ ਇੱਕ ਹਾਇਪੋਥੀਸਿਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਅਤਿਰੇਕੀ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

14. ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਵਾਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਦਾਅਵਾ ਜਾਂ ਝੂਠਾ ਬਚਾਅ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

(ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

189. ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਲਾਗੂਤਾ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਜਾਂ ਮੂਲ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਿ□ਕਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ: (ਆਫਤਾਬ ਅਹਮਦ ਅੰਸਾਰੀ ਮਾਮਲਾ (2010) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 583, ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰ. 590, ਪੈਰਾ 15)

“15. ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿ□ਕਰਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਮ ਕੋਰਸ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ (2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 56 ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

190. ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਜਨਕ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਅਭਿਯੋਗ ਪੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਵਾਹੀ ਜਾਂ ਸਿੱਧ ਸਬੂਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ। ਅਦਾਲਤ, ਪਰਿਸਥਿਤੀਜਨਕ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਰਥ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੰਭਵ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਇਸ ਲਈ, ਹਰ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਲਪਨਿਕ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਰਵਗ੍ਰਹਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਰਥ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

191. ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਭਿਯੋਗ ਪੱਖ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਾਰਤਾ ਖਿਲਾਫ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਸੰਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਵਾਕਈ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਾਬਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ, ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੁਝ ਹੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ, ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਬੂਤ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਬਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਬੇਬਾਕ ਤਰਕ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਕਾਰਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰੇਗਾ।

11. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨੋਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ:-
"151. ਅਭਿਯੋਗ ਪੱਖ ਨੇ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਦੇ 9 ਨਕਦ ਜਮ੍ਹਾ ਪਰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ, ਕੁੱਲ ਰਕਮ ਰੁਪਏ 29,50,000 ਸੀ। ਅਭਿਯੋਗ ਪੱਖ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਅਪੀਲਕਾਰਤਾ ਦੀ ਹੱਥਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਦਕਿ ਜਮ੍ਹਾਕਰਤਾਓਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਸਲਮ, ਸਲੀਮ ਖਾਨ, ਆਰ.ਕੇ. ਟਰੇਡਰਜ਼ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਿਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐਚ.ਡੀ.ਐਫ.ਸੀ. ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਖਾਤਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਸਮੇਂ ਅਪੀਲਕਾਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਕਲੀ ਰਹਿਣ ਪਤੇ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਤੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸੰਜੀਵ ਸ੍ਰੀਵਾਸਤਵ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 22) ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-22/ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਐਫ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-22/ਐਫ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਹਮਾਨਾ ਦੇ ਖਾਤੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ 15-9-2000 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 14-12-2000 ਤੱਕ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਾਰੀਖਾਂ 'ਤੇ, ਰਕਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੁਪਏ 10,000, ਰੁਪਏ 40,000, ਰੁਪਏ 50,000, ਰੁਪਏ 1,50,000, ਰੁਪਏ 2,00,000, ਆਦਿ ਨਕਦ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕੁੱਲ ਜਮ੍ਹਾ ਰਕਮ ਰੁਪਏ 5,53,500 ਸੀ।

xxx

153. ਐਚ.ਡੀ.ਐਫ.ਸੀ. ਖਾਤੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਦੇ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਸਲਿੱਪਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੰਬੰਧ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਡਾ. ਐਮ.ਏ. ਅਲੀ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ. 216), ਐਸ.ਐਸ.ਓ., ਸੀ.ਐਫ.ਐਸੱ.ਐਲ., ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ., ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਐਚ.ਡੀ.ਐਫ.ਸੀ. ਬੈਂਕ ਦੇ ਖਾਤੇ ਦਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਫਾਰਮ ਅਤੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਦੇ 9 ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਸਲਿੱਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਖਾਤੇ ਦੇ ਰਹਿਮਾਨਾ ਯੂਸਫ ਫਾਰੂਖੀ ਦੇ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਸਲਿੱਪਾਂ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਹੱਥਲਿਖਤ ਹੈ। ਇਹ ਐਚ.ਡੀ.ਐਫ.ਸੀ. ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਖਾਤੇ ਬਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਮੈਸਰਜ਼ ਨਾਜ਼ਿਰ & ਸਨਜ਼, ਫਾਰੂਕ ਅਹਮਦ ਕਾਸਿਦ (ਏ-4) ਅਤੇ ਬਿਲਾਲ ਅਹਮਦ ਕਾਵਾ (ਏ-18) ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਖਾਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤਾ ਨੰਬਰ 32263962, 28552609 ਅਤੇ 32181669 ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਚਾਰਟਰਡ ਗ੍ਰਿੰਡਲੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਤੋਂ 9 ਨਕਦ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਸੀਦਾਂ ਸਮੇਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਖਾਤਾ ਨੰਬਰ 32263962, 28552609 ਅਤੇ 32181669 ਬਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। 9 ਨਕਦ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸਲਿੱਪਾਂ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਲਮ, ਸਲੀਮ ਖਾਨ, ਆਰ.ਕੇ. ਟਰੇਡਰਜ਼ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਿਦ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਹੱਥਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ।

xxx

159. ਮਿਸ ਜੈਸਵਾਲ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ, ਦੀ ਦਲੀਲ ਕਿ ਨਾਜ਼ਿਰ ਅਹਮਦ ਕਾਸਿਦ (ਏ-3) ਅਤੇ ਫਾਰੂਕ ਅਹਮਦ ਕਾਸਿਦ (ਏ-4) ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ 313 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਕਮ

ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਕਿਉਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ। 29,50,000 ਰੁਪਏ ਇਕ ਸਧਾਰਣ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਐਚ.ਡੀ.ਐਫ.ਸੀ. ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ 6 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿਮਾਨਾ ਯੂਸਫ ਫਾਰੂਖੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਕ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਅਣੁੱਤਰਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਪਾਕ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਹੀ ਸੂਚਕ ਹੈ।

160. ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹੀਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਮਰਥਿਤ ਸੀ ਕਿ 9 ਜਮ੍ਹਾਂ ਪਰਚੀਆਂ, ਖਾਤੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਬੈਂਕ ਫਾਰਮ, ਰਹਿਮਾਨਾ ਯੂਸਫ ਫਰੂਖੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ, ਸਭ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਹੱਥਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਹੱਥਲਿਖਤ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕੇ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਪਤੇ ਸਮੇਤ ਝੂਠ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸਹਾਰੇ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਜਾਲ ਬੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।"

6 "ਸਬੂਤ ਐਕਟ", ਛੋਟੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

(a) ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਉਚਿਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65B ਅਧੀਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ, 18726

(ਬੀ) ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਔਪਚਾਰਿਕ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ।

(c) ਬਟਲਾ ਹਾਉਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲਾਲ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਾਥੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ।

(d) ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਜਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਬਣਾ ਰਹੇਗਾ, ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

13. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਵਿੱਕੀ ਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਅਨਜ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਅਨਜ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਨੂੰ:-

"23. ਉਪਰੋਕਤ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼, ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਪੈਰਾਮੀਟਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੋਰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਨੁਚਛੇਦ 137 ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਧ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਨਿਆਇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀਦਾਤਾ ਨੂੰ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਰਜ਼ੀਦਾਤਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰੀਆ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਕਾਫੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ

ਵਿੱਚ ਨਿਆਇਕ ਭੁੱਲ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਚਮਕਦਾਰ ਛੱਡ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਮੱਗਰੀ ਗਲਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਆਇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਨੁਚਛੇਦ 137 ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਆਰਡਰ 40 ਨਿਯਮ 1 ਅਧੀਨ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿਆਇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਲਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

14. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਅਕਸ਼ੈ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਉੱਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ: -

"7. ਇਸ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਅਰਜ਼ੀਦਾਤਾ ਨੇ 5-5-2017 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ [ਮੁਕੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ), (2017) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1] ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਅਰਜ਼ੀਦਾਤਾ ਨੇ ਮੁੜ ਤੋਂ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

8. ਇਹ ਹੁਣ ਰੇਸ ਇੰਟੇਗਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਮੁੰਹ ਉੱਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮੀਖਿਆ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 137 ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 145 ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਧੀਨ।

9. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ, 2013 ਦੇ ਆਰਡਰ 47 ਨਿਯਮ 1 ਜੋ ਸਮੀਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

"I. ਅਦਾਲਤ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਸਿਵਾਏ ਕੋਡ ਦੇ ਆਰਡਰ 47 ਨਿਯਮ 1 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਰਨ ਉੱਤੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਆਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਮੁੰਹ ਉੱਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉੱਤੇ।"

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਸਿਰਫ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਮੁੰਹ ਉੱਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

xxx

xxx

11. ਸਮੀਖਿਆ ਮੁੜ ਅਪੀਲ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਨਤੀਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਥਰੇ ਸਿਦਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ……"

15. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਪੇਸ਼ਕਸ਼, ਜੋ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸਿੱਧਾਰਥ ਅਗਰਵਾਲ, ਵਰਿਸ਼ਠ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲ ਡਾਟਾ ਰਿਕਾਰਡਸ (ਸੀਡੀਆਰਜ਼) (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪੀਡਬਲਯੂ-198/ਬੀ1-ਬੀ3), ਸੀਡੀਆਰਜ਼ (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪੀਡਬਲਯੂ-198/ਈ) ਅਤੇ ਸੀਡੀਆਰ (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪੀਡਬਲਯੂ-229/ਏ) ਹਨ। ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਬਨਾਮ ਪੀ.ਕੇ. ਬਸ਼ੀਰ & ਓਰਸ., ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਵ ਖੇਤਕਰ ਬਨਾਮ ਕੈਲਾਸ਼ ਕੁਸ਼ਨਰਾਵ ਗੋਰੰਟਿਆਲ & ਓਰਸ., ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ, ਸੈਕਸ਼ਨ 65ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀਡੀਆਰਜ਼ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਸ਼ਰਤ ਹੋਵੇਗੀ; ਕਿ ਇਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬੇਨਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲ

ਨਾਫਰਮਾਨੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਉਪਰੋਕਤ ਸੀਡੀਆਰਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਵਿਚਾਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਧਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੀਡੀਆਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਕੁਝ ਹੈ।

16. ਸਮੀਖਿਆ ਯਾਚੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਪਹਿਲੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜੋ ਕਿ ਸੀਖਿਆ ਸੀਨੀਅਰ ਕੌਂਸਲ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: -

“ਏ. ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ

(i) ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਕੇਸ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜੋ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧੀਨ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮੂਚੀ ਹੈ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ (ਸੀਡੀਆਰ) ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਹਨ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਾਲਾਤ ਐਚ, ਆਈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਦੇ ਹਨ।

(ii) ਕੇਸ ਵਿੱਚ 9811278510 (“8510”) & 9811242154 (“2154”) ਦੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵਾ ਰਿਕਾਰਡਾਂ (“ਸੀਡੀਆਰ”) ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਕੇਸ ਹੈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਿਊ-229 ਐਮਸੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ।

• ਪੀਡਬਲਿਊ-229 (@ 305-308 ਦੇ ਵੈਲ. II)

(iii) 8510 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਨੇ ਸੀਡੀਆਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਐਕਸ.ਪੀਡਬਲਿਊ-198/ ਬੀਆਈ-ਬੀ3 (ਐ 57-59 ਦੇ ਵੈਲ.III) ਹੈ ਜਦਕਿ 2154 ਲਈ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਨੇ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਐਕਸ.ਪੀਡਬਲਿਊ-198/ਈ (ਐ67-75 ਦੇ ਵੈਲ.III) & ਐਕਸ. ਪੀਡਬਲਿਊ-229/ਏ (@ 48-52 ਦੇ ਵੈਲ.III) ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਈਈਏ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 65ਬੀ ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(iv) ਨੰਬਰ 8510 (ਸਿਮ ਕਾਰਡ) ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਹੈਂਡਸੈੱਟ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ 26.10.2000 ਤੋਂ 14.11.2000 (ਆਈਐਮਈਆਈ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ “0240”) ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਗਾਹਕ ਅਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰਮ (ਸੀਏਐਫ) ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜੋ ਮਾਲਕੀਅਤ ਜਾਂ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਯਾਚੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੋਬਾਈਲ ਨੰਬਰ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ (ਬਾਵਜੂਦਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ) [ਦੇਖੋ: ਪੀਡਬਲਿਊ-20 (@ 12 ਦੇ ਵੈਲ.I), ਪੀਡਬਲਿਊ-31 (@ 4 ਦੇ ਵੈਲ.I) ਪੀਡਬਲਿਊ-37 (@ 50 ਦੇ ਵੈਲ.I), ਪੀਡਬਲਿਊ-56 (@ 60 ਦੇ ਵੈਲ.I), ਪੀਡਬਲਿਊ-232 (@ 415 ਦੇ ਵੈਲ.II)]. ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਾਲ ਲੈਗਸ, ਸੁਨੇਹੇ ਆਦਿ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸਾਧਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ (ਪੀਡਬਲਿਊ-148 @ 96 ਦੇ ਵੈਲ.I) ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਕੜੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਹਨ।

(v) ਫਰਵਰੀ/ ਮਾਰਚ 2001 ਵਿੱਚ ਪੀਡਬਲਿਊ-198 ਰਾਜੀਵ ਪੰਡਿਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀਡੀਆਰਾਂ (ਐਕਸ. ਪੀਡਬਲਿਊ-198/ਏ @ 63 ਦੇ ਵੈਲ.III; ਐਕਸ.ਪੀਡਬਲਿਊ-198/ਡੀ @ 89 ਦੇ ਵੈਲ.III) ਪੀਡਬਲਿਊ-229 ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੀਡਬਲਿਊ-229 ਦੀ ਮੌਖਿਕ ਗਵਾਹੀ ਉੱਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 8510 ਦੀਆਂ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਐਕਸ.ਪੀਡਬਲਿਊ-229/ਏ (@ 48 ਦੇ ਵੈਲ.III) – ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ – 2154 ਦੀਆਂ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਐਸ.65ਬੀ ਆਈਈਏ, ਐਸ.63/65 ਆਈਈਏ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਐਸ.59 ਆਈਈਏ ਦੇ ਦੰਦ ਹਨ। ਭਾਵੇਂਕ ਹੋਰ ਵੀ, ਪੀਡਬਲਿਊ-229 ਦੀ ਮੌਖਿਕ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ ਜਦਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੌਖਿਕ ਗਵਾਹੀ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ [[ਪੈਰਾ 97 (ਪੰਨਾ.525) ਦੇ ਯਾਚੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਵਿੱਚ]]

ਤੋਮਾਸੋ ਬਰੂਨੋ & ਅਨਰ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਦੀ ਰਾਜ, (2015) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 178 (ਪੈਰਾਸ 20-27)

(vi) ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਵਰਗੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਲਈ ਐਸ.65ਬੀ ਆਈਈਏ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

17. ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ(4) ਅਧੀਨ ਉਚਿਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ ਉਰਫ ਅਫਸਾਨ ਗੁਰੂ11SUPERSCRIPT, ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ:-

"148. ਮਿਸਟਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੋ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਸ਼ੌਕਤ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੌਕਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੈਲੂਲਰ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 9811573506 ਸਬੰਧੀ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਗਿਲਾਨੀ ਅਤੇ ਅਫਜ਼ਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਮੋਬਾਈਲ ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੰਡ (ਏ) ਤੋਂ (ਸੀ) ਤੱਕ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਆਊਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 63 ਵੀ ਸਵੀਕਾਰਯ ਨਹੀਂ ਹੈ।

149. ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ਡ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਟਆਊਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਸੈਲੂਲਰ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ, ਨਾਮਤ: ਏਅਰਟੈਲ (ਭਾਰਤੀ ਸੈਲੂਲਰ ਲਿਮਿਟੇਡ) ਅਤੇ ਐਸ.ਐਸ.ਆਰ. ਸੈਲਫੋਨ ਵੱਲੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੋਬਾਈਲ ਨੰਬਰ 9811573506 ਦੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵੇ (ਜੋ ਸ਼ੌਕਤ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ 36/1 ਤੋਂ 36/2 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਟਰਲਿੰਗ ਸੈਲੂਲਰ ਲਿਮਿਟੇਡ ਦੇ ਨੋਡਲ ਅਫਸਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਈਨ ਕੀਤੇ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਐਕਸ. ਪੀ-36/6 ਅਤੇ ਪੀ-36/7 ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 13 ਅਤੇ 18 ਦਸੰਬਰ ਹਨ। ਮੋਬਾਈਲ ਨੰਬਰ 9811489429 ਨੂੰ ਅਫਜ਼ਲ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵੇ ਐਕਸ. ਪੀ-36/3 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਨੋਡਲ ਅਫਸਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ (ਖਾਸ ਸੈੱਲ) — ਪੀਡਬਲਿਊ 66 ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ ਐਕਸ. 36/5 ਹੈ। ਗਾਹਕ ਐਸ.ਏ.ਆਰ. ਗਿਲਾਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ 9810081228 ਦੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵੇ ਐਕਸ. 35/8 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਦੋ ਫੋਨ ਕੈਸ਼-ਕਾਰਡ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੋਬਾਈਲ ਨੰਬਰਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੈਲੂਲਰ ਲਿਮਿਟੇਡ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੈਨੇਜਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਈਨ ਕੀਤੇ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਹਨ। ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੈੱਲਫੋਨ ਨੰਬਰ 9810963456 ਦੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵੇ ਐਕਸ. 35/5 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਰਥਾਤ ਐਕਸ. 35 ਸੀਰੀਜ਼ ਪੀਡਬਲਿਊ 35 ਵੱਲੋਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ 17 ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਨੂੰ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਐਕਸ. 35/1 ਹੈ। ਪੀਡਬਲਿਊ 35 ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ "ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ਡ ਸ਼ੀਟਾਂ ਹਨ।" ਉਸ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ:

"ਜੋ ਸਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਸਿਗਨਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਰ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਵਰ ਹੈ ਜੋ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ, ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਰਵਰ ਰੂਟ ਦਾ ਲੂਪ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।"

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪੀਡਬਲਿਊ 36 ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਐਕਸ. ਪੀ-36 ਸੀਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਖਾਸ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ਵੇਰਵੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਂ ਐਂਟਰੀਆਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਦੀ

ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਰਕ ਇਸ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਫੈਬਰੀਕੇਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਕ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਐਕਸ. 36/3 ਅਤੇ 36/3 ਵਿੱਚ ਐਂਟਰੀਆਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੈੱਲ ਆਈਡੀ ਅਤੇ ਆਈਐਮਈਆਈ ਨੰਬਰ ਦੇ ਹੈਂਡਸੈੱਟ ਦੇ ਵਿਚੋਲੇ ਕੁਝ ਵਿਸੰਗਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਐਂਟਰੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਤੱਥ ਅਫਸਾਨ ਗੁਰੂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੀਡਬਲਿਊ 36 ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪੀਡਬਲਿਊ 3 ਗਵਾਹੀ ਬਕਸ 'ਚ ਸੀ। ਡੀਡਬਲਿਊ 10 ਇੱਕ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਹਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗੱਲ ਤੱਕ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿਮ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਿਮ ਨੂੰ ਕਲੋਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਆਮ ਨੇਚਰ ਦੀ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

150. ਸੈਕਸ਼ਨ 63 ਅਨੁਸਾਰ, ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, "ਉਹ ਕਾਪੀਆਂ ਜੋ ਮੂਲ ਤੋਂ ਮਕੈਨੀਕਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਪੀ ਦੀ ਸਹੀਤਾ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਪੀਆਂ"। ਸੈਕਸ਼ਨ 63 ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮੂਲ ਅਜਿਹੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੱਡੇ ਸਰਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਪੈਰਾ 276 ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸੇਵਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਪ੍ਰਿੰਟਆਉਟ ਇਕ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਰਟੀਫਾਈ ਅਫਸਰ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਸੈਕਸ਼ਨ 65-ਬੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜੋ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੈ, ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ, ਭਾਵ, ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ 63 ਅਤੇ 65 ਅਧੀਨ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕਸ਼ਨ 65-ਬੀ ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਵਿੱਚ ਵੇਰਵੇ ਵਾਲਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ, ਭਾਵ, ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ 63 ਅਤੇ 65 ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

151. ਸੀਨੀਅਰ ਕੌਂਸਲ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੂਸ਼ਣ ਨੇ ਫਿਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਹ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੇ ਸਰਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ। ਦੋਵੇਂ ਗਵਾਹ ਸਬੰਧਤ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਿੰਟਆਉਟ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੀਡਬਲਿਊ 35 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਉਟਪੁਟ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਪਰਿਚਿਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਰਵੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟਆਉਟਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਝਾਅ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਭਿਯੋਗ ਪੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ। ਆਰ. ਵੀ. ਸ਼ੇਫਰਡ 1993 ਏਸੀ 380 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਾਊਸ ਆਫ ਲਾਰਡਜ਼ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਾਫੀ ਉਚਿਤ ਹਨ : (ਸਾਰੇ ਈਆਰ ਪੀ. 231ਬੀ-ਸੀ)

"ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਦੀ ਕਿਸਮ ਮਾਮਲੇ ਦਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਨਿਵਾਰਿਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨਾਲ ਪਰਿਚਿਤ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।"

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਐਕਟ, 1984 ਦੇ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 69 ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਖਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅਭਿਯੋਗ ਪੱਖ ਉੱਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਤਵ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਪਾਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਸੁਬਰਾਮੇਨੀਅਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ

ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਅਭਿਯੋਗ ਦਾ ਬੋਝ ਆਰ. ਵੀ. ਸ਼ੇਫਰਡ 1993 ਏਸੀ 380 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

152. ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਹੀਅਤ/ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਸੀਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਦਲੀਲ ਐਕਸਟੀਜ਼ 36/2 ਅਤੇ 36/3 ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ ਐਂਟਰੀਜ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਲਈ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਰੰਟ ਦੇ। ਰਾਜ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ, ਮੋਬਾਈਲ ਸਾਧਨ ਦੇ ਆਈਐਮਈਆਈ ਨੰਬਰ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸਬਸਕ੍ਰਾਈਬਰ ਵੱਲੋਂ ਕਾਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਈਐਮਈਆਈ ਅਤੇ ਸੈੱਲ ਆਈਡੀ (ਸਥਾਨ) ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੇ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਸਿਰਫ ਸਬਸਕ੍ਰਾਈਬਰ ਦੇ ਆਈਐਮਈਆਈ ਅਤੇ ਸੈੱਲ ਆਈਡੀ ਦੇ ਸਹੀ ਵੇਰਵੇ ਦਿਖਾਏ। ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਗਲਤੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। 9811484929 (ਅਫਜ਼ਲ ਦਾ) ਅਤੇ 9811573506 (ਸ਼ੌਕਤ ਦਾ) ਵਿਚਕਾਰ 11 : 19 : 14 ਘੰਟੇ ਦੀ ਕਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਪੜਚੋਲ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਕਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ. ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਉਹੀ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਾਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਜਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, 'ਤੇ ਏ ਦੋ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਪੜਚੋਲ, ਸੈੱਲ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੋ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਆਈਡੀ ਅਤੇ ਆਈਐਮਈਆਈ ਵੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮਿਸਟਰ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਸਹੀ ਦੱਸਿਆ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਾਲਿੰਗ ਨੰਬਰ ਦੇ ਸੈੱਲ ID ਅਤੇ IMEI ਨੰਬਰ ਦੇ ਨਾਲ (9811489429)। ਇਹੀ ਵਿਆਖਿਆ 11 'ਤੇ ਕਾਲ ਲਈ ਚੰਗੀ ਹੈ : 32 : 40 ਘੰਟੇ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥ, ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਓ ਕਿ ਸਿਸਟਮ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੋਈ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜਾਂਚਿਆ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਿਆ। ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸੁਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਕਮੀ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੰਪਿਊਟਰ. ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਪ੍ਰਿੰਟਆਉਟ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਾਲ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਇੰਨੀ ਨਿਯਮਤਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਕਿ ਇਹ a ਖਿੱਚਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਿ ਸਿਸਟਮ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ ਅਤੇ ਆਉਟਪੁੱਟ ਸੀ ਨਿਯਮਤ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕੀ ਇਹ ਤੱਥ ਸੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਸਹੀ ਹਨ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।"

18. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਵਿੱਚ ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਨੇ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ ਵਿੱਚ ਲਈ ਗਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ –

“20. ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਈ.ਟੀ. ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਏ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ, ਧਾਰਾਵਾਂ 59 ਅਤੇ 65-ਬੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਸਬੰਧੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਕੋਡ ਹੈ। ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਧਾਰਾਵਾਂ 63 ਅਤੇ 65 ਅਧੀਨ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਵੇਗਾ।

21. ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ, (2005) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 600 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇੱਕ ਦੋ-ਜੱਜ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨਾਂ ਦੇ ਕਾਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ਡ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਿੰਟਆਊਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ, ਪੈਰਾ 150 ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

(ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰ. 714)

"150. ਧਾਰਾ 63 ਅਨੁਸਾਰ, "ਦੁਇਤੀਯਕ ਸਬੂਤ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, 'ਉਹ ਕਾਪੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਮੂਲ ਤੋਂ ਮਕੈਨੀਕਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਪੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਪੀਆਂ'। ਧਾਰਾ 65 ਦੁਇਤੀਯਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਮੂਲ ਅਜਿਹੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਵਾਦਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੱਡੇ ਸਰਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵੀ ਦੇਖੀ ਹੈ [ਸੰਦਰਭ: ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ, (2003) 71 ਡੀ.ਆਰ.ਜੇ. 178] ਪੈਰਾ 276 ਵਿੱਚ। ਇਸ ਲਈ, ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ/ਸਰਵਰਾਂ ਤੋਂ ਮਕੈਨੀਕਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਪ੍ਰਿੰਟਆਊਟਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਧਾਰਾਵਾਂ 63 ਅਤੇ 65 ਅਧੀਨ ਦੁਇਤੀਯਕ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਇਤੀਯਕ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।"

ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਉਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਵਿੱਚ ਦਸਤਖਤ ਵੀ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜੋ ਕਿ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਨਾਲ ਨਿਬੜਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੈ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 63 ਅਤੇ 65 ਅਧੀਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।

22. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਬੂਤ, ਇੱਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 65 ਦੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਰਲੀਆ ਸਪੈਸ਼ਲੀਬਸ ਨੈਨ ਡੇਰੋਗੈਂਟ, ਖਾਸ ਕਾਨੂੰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਨਾਲ ਨਿਬੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 59 ਅਤੇ 65-ਏ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਧਾਰਾਵਾਂ 63 ਅਤੇ 65 ਦਾ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 65-ਏ ਅਤੇ 65-ਬੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ, (2005) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 600 ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗਈ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ। ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਐਸਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਤਬ ਤੱਕ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਸੀ.ਡੀ., ਵੀ.ਸੀ.ਡੀ., ਚਿੱਪ, ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਦੇ, ਉਸ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ, ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

19. ਟੋਮਾਸੋ ਬਰੂਨੋ & ਅਨ੍ਹ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ12$_{SUPERSCRIPT}$, ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੈਂਚ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਖਰਾ ਸੁਰ ਛੇੜਿਆ ਅਤੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ:

"24. ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ, ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਨੂੰ

ਜਾਂਚ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਖਤੀ ਸੇਂਸੂ ਵਿੱਚ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਵਿੱਚ 2000 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਨਾਲ, ਧਾਰਾਵਾਂ 65-ਏ ਅਤੇ 65-ਬੀ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਾਰਾ 65-ਏ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿ

20. ਸੰਜੂ ਉਰਫ ਅਮਨ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ13SUPERSCRIPT ਵਿੱਚ, ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੀ.ਡੀ.ਆਰ.ਜ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਇਹ ਐਤਰਾਜ਼ ਸਬੂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਟਰਾਇਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: -

“32. ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੀ.ਡੀ.ਆਰ.ਜ਼ ਜੋ ਕਿ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਐਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੈਕਸ਼ਨ 65-ਬੀ(4) ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਐਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਜੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ, ਜੇਕਰ ਸੀ.ਡੀ.ਆਰ.ਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਜ਼ਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਬਾਰੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਵੀ ਉਠਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਐਤਰਾਜ਼, ਜੇਕਰ ਟਰਾਇਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਸਬੂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਘਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਰਾਜ ਲਈ ਵਰਿਸ਼ਠ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 161 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ, 1973 ਅਧੀਨ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੀ.ਡੀ.ਆਰ.ਜ਼ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਅਸੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਸੀ.ਡੀ.ਆਰ.ਜ਼ ਸੈਕਸ਼ਨ 65-ਬੀ(4) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਰਨ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਹ ਐਤਰਾਜ਼ ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਐਤਰਾਜ਼ ਸਬੂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ।

21. ਮੁਹੰਮਦ ਬਨਾਮ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਾ14SUPERSCRIPT ਹੇਠ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ:

“20. ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ(4) ਅਧੀਨ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਲਾਗੂਤਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੰਤਰ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਜੰਤਰ ਦੀ ਕਸਟਡੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਲੋੜ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65-ਬੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਸੀ ਜੋ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿੰਦੂ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਢੱਕੀ ਗਈ, ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮੰਨੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੂਲ ਦੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਦੇ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

14SUPERSCRIPT (2018) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 801.

21. ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, 1985 ਸੁਪਲੀਮੈਂਟ ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 611 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤਿੰਨ-ਜੱਜ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੁੱਦਾ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰ. ਬਨਾਮ ਮਕਸੂਦ ਅਲੀ, (1966) 1 ਕਿਊ.ਬੀ. 688 ਅਤੇ ਆਰ. ਬਨਾਮ ਰੌਬਸਨ, (1972) 1 ਡਬਲਿਊ.ਐਲ.ਆਰ. 651 ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਨ ਜੂਰਿਸਪ੍ਰੂਡੈਂਸ 2ਡੀ (ਵੈਲ. 29) ਪੀ. 494, ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਕਿ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਝ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੇਪ-ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਕਨੀਕੀ ਅੜਚਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ।

22. ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਓ ਖੋਟਕਰ 10 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਫੀ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਹੰਮਦ14. ਬੈਂਚ ਨੇ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਓ 10 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: -

"73. ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ:

73.1. ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. v. ਪੀ.ਕੇ. ਬਸ਼ੀਰ, (2014) 10 SCC 473, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ, ਸੈਕਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ ਦੀ 65-ਬੀ. ਟੋਮਾਸੋ ਬਰੂਨੋ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ U.P, (2015) 7 SCC 178, ਪ੍ਰਤੀ ਇਨਕਿਊਰੀਅਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ. ਨਾਲ ਹੀ, ਸ਼ਫੀ ਮੁਹੰਮਦ ਬਨਾਮ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ. ਐਚ.ਪੀ., (2018) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 801 ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਮਿਤੀ 3-4- 2018 ਨੂੰ ਸ਼ਫੀ ਮੁਹੰਮਦ ਵਜੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। v. H.P. ਦਾ ਰਾਜ, (2018) 5 SCC 311s, ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

73.2. ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ 65-ਬੀ(4) ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਲੈਪਟਾਪ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਟੈਬਲੇਟ ਜਾਂ ਯਹਾਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਗਵਾਹੀ ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਉਪਕਰਣ ਉੱਤੇ ਅਸਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਟੋਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ "ਕੰਪਿਊਟਰ" ਇੱਕ "ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿਸਟਮ" ਜਾਂ "ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੈੱਟਵਰਕ" ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਸਟਮ ਜਾਂ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਇੱਕ ਜ਼ਰੀਆ ਸੈਕਸ਼ਨ 65-ਬੀ(1) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਲ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਬਨਾਮ ਪੀ.ਕੇ. ਬਸ਼ੀਰ, (2014) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 473 ਵਿੱਚ ਪੈਰਾ 24 ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਵਾਕ ਜੋ ਕਿ ਹੈ "... ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 62 ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ..." ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ "ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 62 ਅਧੀਨ,..." ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਿਨਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਾਲ, ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਬਨਾਮ ਪੀ.ਕੇ. ਬਸ਼ੀਰ, (2014) 10

ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 473 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

73.3. ਪੈਰਾ 64 (ਉੱਪਰ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਮ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 67-ਸੀ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਟੈਲੀਕਾਮ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਟ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਡਾਟਾ ਰਿਟੈਨਸ਼ਨ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

73.4. ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਐਕਟ ਦੀ ਕਸਰਤ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 67-ਸੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਡਾਟਾ ਦੀ ਰਿਟੈਨਸ਼ਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੇਵਾਂ, ਕਸਟਡੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਚੇਨ, ਸਟੈਂਪਿੰਗ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਮੈਂਟੇਨੈਂਸ ਲਈ ਉਚਿਤ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਵਧੀ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਟਾਡੇਟਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਵੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪੁਨਰਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਉਚਿਤ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਪ੍ਰੈਲ 2016 ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਨਿਆਂਕਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।

ਹੁਣ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਓ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 65ਬੀ 'ਤੇ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ।

23. ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ11$_{\text{SUPERSCRIPT}}$ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 4.8.2005 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਇਸ ਕੋਰਟ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ 13.9.2007 ਅਤੇ 10.8.2011 ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਫੈਸਲੇ ਇਸ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ.9$_{\text{SUPERSCRIPT}}$ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਜੋ 18.9.2014 ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਇਸ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ11$_{\text{SUPERSCRIPT}}$ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੋਨੂ ਉਰਫ ਅਮਰ13$_{\text{SUPERSCRIPT}}$, ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿਦਾਂਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਮਾਮਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੇ ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਖੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਪਟਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਅਵਾਰਡ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਨਵਰ ਪੀ.ਵੀ.9$_{\text{SUPERSCRIPT}}$ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਪੰਡਿਤਰਾਓ10$_{\text{SUPERSCRIPT}}$. ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

24. ਤਦ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਸੈਕਸ਼ਨ 65-B(4) ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਉਚਿਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

25. ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧੀਨ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ 182 ਵਿੱਚ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੀਏ, ਤਾਂ ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ 'ਐਚ' ਅਤੇ 'ਜੇ' ਵਿੱਚ ਉਲਲੇਖਿਤ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੀਡਬਲਿਊਜ਼ 39 ਅਤੇ 41 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸਿਰਫ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

26. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਕਤ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ 182 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫਾਂ 151, 153, 159, 169 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫਾਂ 183 ਅਤੇ 184 ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥ ਜੋ ਕਿ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ 184 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹਾਲਾਤ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ

182 ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤ 'ਓ' ਵਿੱਚ ਉਲਲੇਖਿਤ ਫੀਚਰ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ 'ਐਚ' ਅਤੇ 'ਜੇ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸੀਡੀਆਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

27. ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਮੀਖਿਆ ਯਾਚੀ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਬਿੰਦੂ (ਬੀ), (ਸੀ) ਅਤੇ (ਡੀ) ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੈਰਾ 12 ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿੰਦੂ 'ਬੀ' ਅਤੇ 'ਸੀ' ਸਿਰਫ ਤੱਥਾਬਸਤ ਹਨ। ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯਤਾ ਬਾਰੇ ਤੱਥਾਬਸਤ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜੀ-73, ਬਾਟਲਾ ਹਾਊਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਟੀਮ ਸਮੀਖਿਆ ਯਾਚੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਟੀਮ ਉੱਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੈਰਾ 182 ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ 'ਗ' ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚਿੰਤਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਮ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲ ਉਰਫ ਫੈਸਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਅੱਗਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬਰਾਮਦੀ ਜਾਂ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਮੀਖਿਆ ਯਾਚੀ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪੈਰਾ 12 ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ 'ਬੀ' ਅਤੇ 'ਸੀ' ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਦੋਨੋਂ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

28. ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਰੀਵਿਊ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਆਧਾਰ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ, ਡੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: -

"3. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਦੀ ਧਾਰਾ 121,302,120ਬੀ,121ਏ,181 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 353, ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 25, ਧਾਰਾ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਐਕਟ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਤਲ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ, ਦੇ ਕੰਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅੱਤਵਾਦ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੁਸੱਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਮੌਤ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਾਕ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਐਨਸੀਟੀ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਨਵਜੋਤ ਸੰਧੂ (2005) 11 SCC 600 (ਸੰਸਦ ਹਮਲੇ ਦਾ ਕੇਸ), ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

252. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਾ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਾਕਤਵਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸੰਪ੍ਰਭੂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸੰਸਥਾ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀਆਂ, ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕਲਾਸਿਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

253. □ੜਯੰਤਰਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਚੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੌਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਚਲਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਮਾਨਿਆ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਘਟਨਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰੀ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ, ਨੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਚੇਤਨਾ ਤਬ ਹੀ ਸੰਤੁ□ਟ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ □ੜਯੰਤਰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਤਮ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਜੋ ਇਸ ਧੋਖਾਧੜੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ □ੜਯੰਤਰਕਾਰੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਆਤਮਸਮਰਪਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਦਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸੀ, ਸਮਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਖਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਸੀਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ।

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

4. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਕੂਬ ਅਬਦੁਲ ਰਜ਼ਾਕ ਮੇਮਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾ□ਟਰ ਰਾਜ, (2013) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1, ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਵਿਧ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ "ਅੱਤਵਾਦ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਦਾਇਰੇ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਹੈ:

"ਅੱਤਵਾਦ"

809. "ਅੱਤਵਾਦ" ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਵਧਾਰਣਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ "ਟੈਰਰ" ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਤੀਬਰ ਡਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨਾ। ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦਾ ਟੈਰਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਇਸ ਲਈ, ਕੁਝ ਵੀ ਜੋ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਰਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਦੱਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਵੇ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਵੇ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਜੋਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਲੈਕਸ ਲਾਅ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ:

"ਅੱਤਵਾਦ।—ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਧਮਕੀ ਨੂੰ ਭੈਅ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਘਬਰਾਹਟ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਣਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ।" (8ਵੀਂ ਐਡੀ., ਪੰਨਾ 1512।)

810. ਅੱਤਵਾਦ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੀੜਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਅੱਤਵਾਦ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਤਮਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਸਲ ਹੱਤਿਆਕਾਂਡ, ਅਗਵਾ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਹਾਈਜੈਕਿੰਗ, ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ, ਕਾਰ ਬੰਬ, ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਧਮਾਕੇ, ਖਤਰਨਾਕ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ, ਜੈਵਿਕ, ਅਤੇ ਨਾਭਿਕੀ ਹਥਿਆਰਾਂ-ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹਥਿਆਰਾਂ (WMD) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

...

883.4. ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ "ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲੰਕ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀੜਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਪਾਈ ਹੈ"

(ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

5. ਮੋਹਦ. ਅਜਮਲ ਅਮੀਰ ਕਸਾਬ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾ□ਟਰ ਰਾਜ, (2012) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1, ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ 26/11 ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ, ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼, ਅਤੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਮੌਤ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਯੁੱਧ ਵਰਗੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗੀ, ਕੁਝ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

573. ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਤੋਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਰ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਹਮਲੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਨ੍ਹੀ ਗੁੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਦਯੀ ਸੀ। ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਪੂਰੀ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਨਿਰਦਯੀ ਸੀ। ਜਾਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਟ੍ਰਾਮਾਟਾਈਜ਼ਿੰਗ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕੇਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਹ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗਣਰਾਜ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਰਲੱਭ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

577. ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬਹੁਤ ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੈਧ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ "ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ"। ਹੁਣ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਜੰਗ ਛੇੜਨਾ" ਅਤੇ ਕਤਲ, ਤਾਂ ਤਰਕਸੰਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵਿਰਲੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਿਲੀਅਨ, ਉਸ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣਗੇ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਮਾਮਲਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿੱਦੀ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੈਧ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

34. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਕੋਈ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੰਨੋਂ ਟੈਸਟ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਤਿੰਨੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਕਾਰਣ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ, ਅਪਰਾਧੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕੀ ਮਾਮਲਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵਿਰਲਾ ਕਹਿਣ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ।

1. ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਾ ਤਿੰਨੋਂ ਟੈਸਟਾਂ ਸਮੇਤ "ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵਿਰਲਾ" ਟੈਸਟ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣਾ, ਮਾਤਾ ਭਾਰਤੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੂਜਾ, ਜਿਹੜੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜਾ, ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਇਹ ਗੱਲ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹਮਲਾ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:

"213. ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਦਿਲ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਥਾਨ, ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਜਿੱਥੇ ਤਿੰਨ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਲਾ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਮਾਣ ਦਾ ਸਥਾਨ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਥਾਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੋਂ ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ 15-8-1947 ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਬਣਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹਰ 15ਵੇਂ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ "ਨਿਰਮਾਤਾ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ" ਕੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਨੌ ਸਾਲ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਉੱਥੇ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਨੇ 18-4-1648 ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਯਤਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਸਮਾਰਕ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਖਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰੰਗਜੇਬ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਰਭਾਗਿਆਪੂਰਣ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ 1837 ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫਰ II ਨੇ ਤਖ਼ਤ ਸੰਭਾਲਿਆ।"

214. ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫਰ II ਦੇ ਸਾਮਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਲੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਅੰਤਿਮ ਮੰਜ਼ਿਲ ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ ਮਈ 1857 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਿਲ੍ਹਾ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਅਵਧੀ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਤੰਬਰ 1857 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਿਰਫ ਉਹ ਕਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਏ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਲੋਕ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਰਿਟਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਲਈ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸੀਟ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਗਲ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਰਬੋਚਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਲਾਈ।

215. ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ 1857 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕਿਲੇ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਕੋਲਕਾਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂਤਰਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਪੰ. ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇਹਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਤਿਹਾਸਿਕ "ਟ੍ਰਿਸਟ ਵਿਥ ਡੈਸਟਿਨੀ" ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 15-8-1947 ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਰਾਂ ਤੋਂ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾਇਆ। ਇਹ ਇਕਲੌਤੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਾਈ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਜੋ 1917 ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਜੀਵਿਤ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਦਾਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹਰ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਕਿਲੇ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ, ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

216. ਇਸ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੋਵਿਜ੍ਞਾਨ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ 'ਤੇ ਹਮਲਾ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਹਾਰਡ-ਕਮਾਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਸਲ ਸਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਸੀ।

ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਤੀਕ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਵਭੌਮਤਾ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਹਮਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਉਸ ਸਮਾਰਕ ਅੰਦਰ ਤਾਇਨਾਤ ਫੌਜੀ ਬਟਾਲੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਧਰਮਨਿਰਪੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ, ਬੇਬਾਕ ਅਤੇ ਧ੍ਰਿਸਟਤਾ ਭਰਪੂਰ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦੇਸ਼ਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੂਲ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਥਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

217. ਕੋਈ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਲੜੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਬਹਾਇਆ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਈ ਸਵਾਭਾਵਿਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਮਾਰਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਫੌਜ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਉਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਫੌਜ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਇਸ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਤਮ-ਸੰਮਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹਮਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਰਵਭੌਮਤਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਕੇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਰਲੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇੱਕ ਅਘੋਸ਼ਿਤ ਜੰਗ ਵਰਗਾ ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾੜੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਰਗੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀ ਅਬੂ ਸ਼ਮਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਯਾ ਤਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ

ਸਨ ਜਾਂ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਪਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣਾ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਰਵਭੌਮਤਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕੇਸ ਲਾਅ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਰਲੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ।

223. .....ਪੂਰੀ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬਚਾਵ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਸਲ ਵਿਗ਼ ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਸੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਵੱਲੋਂ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਜਿਸ਼ਕਰਤਾਓਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਕਾਰਨ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸਾਜਿਸ਼ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਇਕੋ ਸਜ਼ਾ ਸੀ।"

29. ਲਿਖਤੀ ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ 'ਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਮਿਲਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਸੰਤਾ ਸੰਪਤ ਦੁਪਾਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 302, 363, 367, 376(2)(f) ਅਤੇ 201 ਅਧੀਨ ਦੰਡਨੀਯ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: -

"20. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ, "ਅਦਾਲਤ ਦੋਵਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ (ਅਰਥਾਤ, ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ) ਦੇ ਸੰਮਿਲਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨਾ"। ਹੋਰ, "ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਇਕ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਬਾਂਧਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ,ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ, ਭਾਵ, ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਭਾਰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਤਰਾਜੂ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਝੁਕਦਾ ਹੈ।" ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ।

21. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਸੰਤਾ ਸੰਪਤ ਦੁਪਾਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, (2015) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 253 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੀਖਿਆ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇੰਦਿਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੈਚਲਰ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਚਲਰ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪਰੀਖਿਆ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਵਰੀ 2016 ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਆਯੋਜਿਤ ਡਰਾਇੰਗ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਜੇਲ ਰਿਕਾਰਡ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾਗ ਦੇ ਹੈ। ਮਾਮਲਾ ਪੈਰਾ 206 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤ (1), (2), (5), (6) ਅਤੇ (7) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ, (1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 684, ਪਰ ਜੋ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਵਸੰਤਾ ਸੰਪਤ ਦੁਪਾਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, (2015) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 253 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੀਖਿਆ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਖ ਸਕੀਏ ਕਿ ਉਹ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਾਉਂਦੇ

ਹਾਂ ਕਿ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ, ਭਾਵ, ਅਤਿ ਨਿੰਦਣੀਯਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਰਬਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਪੀੜਤ ਇੱਕ ਚਾਰ ਸਾਲਾ ਲਾਚਾਰ ਕੁੜੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧੀਨ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।"

30. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਜੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਵਭੌਮਤਾ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਸੀ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦਲੀਲ ਅਧੀਨ (ਡੀ) ਕੋਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

31. ਤਦ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮੀਕਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਬਿਭੂਤੀ ਭੂਸ਼ਣ ਬੋਸ
(ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ: ਸ਼ੁਭਨਾਸ਼ੁ ਦਾਸ, ਐਲ.ਸੀ.ਆਰ.ਏ.)

ਸਮੀਕਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਖਾਰਜ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Vasu Gupta
Advocate